

KATI PITKÄNEN, SEIJA TUULENTIE, C. MICHAEL HALL, MERVIL HILTUNEN,
ASTA KIETÄVÄINEN, ANNA STRANDELL JA ULRIKA ÅKERLUND

Mökkeily ja mökkitutkimus kasvattavat suosiotaan – konferenssiterveisiä Tukholmasta

Vapaa-ajan asumisen, suomalaisittain mökkeilyn, suosion kasvu on 2000-luvulla saanut tutkijat eri puolilla maailmaa ja eri tieteenaloilla kiinnostumaan tästä usein matkailun alle niputetusta ilmiöstä. Voidaan oikeastaan puhua mökkitutkimuksen uudesta aallosta, jolle tunnusomaista ovat entistä moninaisemmat näkökulmat ja ilmiön entistä laajempi haltuunotto. Vapaa-ajan asuminen ei ole yksi yhtenäinen ilmiö, vaan sateenvarjokäsite hyvin erilaisille monipaikkaisen asumisen ja mobiiliteetin muodoille. Tätä käsitteen moninaisuutta ja sen saamia erilaisia muotoja eri puolilla maailmaa kokoonnuttiin pohtimaan maailman ensimmäisessä ”mökkikonferenssissa”. New Perspectives on Second Homes, IGU -konferenssi pidettiin 9.–11.6.2014 Värmdön Skevikissä, idyllisessä Tukholman saaristossa, alueella jolla on pitkä vapaa-ajan asumisen historia.

Reilun kahden päivän konferenssin 31 esitystä oli ryhmitelty kymmeneen eri työryhmään, joiden aiheet vaihtelivat talouteen ja ympäristöön liittyvistä näkökulmista suunnitteluun, maaseutuun ja mökkeilyn uusiin muotoihin. Vaikka suurin osa konferenssin osallistujasta tuli eurooppalaisista tutkimuslaitoksista, kauimmaiset esitykset käsitelivät vapaa-ajan asumista Kiinassa, Argentiinassa,

Meksikossa ja Australiassa. Suomalainen mökkitutkimus oli vahvasti edustettuna peräti seitsemän esityksen kautta, ruotsalaista mökkeilyä pohdittiin vastaavasti neljässä esityksessä ja Tanskaa, Australiaa ja Puolaa kutakin käsitteli kaksi esitystä. Suomen merkittävästä asemasta mökkitutkimuksen saralla kertoo myös se, että tutkimus ei ole vain suomalaisissa käsissä, vaan suurimmassa osassa esiteltäviä tutkimuksia taustalla oli kansainvälinen tutkijaryhmä tai yksittäinen Suomessa työskentelevä ulkomaalainen tutkijatohtori.

Konferenssin järjestäjinä toimivat mökkitutkimuksen uuden aallon uranuurtajat Dieter K. Müller ja Roger Marjavaara Uumajan yliopistosta sekä C. Michael Hall Canterburyn yliopistosta Uudesta Seelannista. Konferenssin järjestämistä tuki maantieteen kansainvälisen unionin (International Geographical Union, IGU) matkailumaantieteen komissio, jonka puheenjohtajana Dieter Müller toimii.

Tässä katsauksessa tiivistetään konferenssin keskeistä antia. Esittelijöinä toimivat konferenssiin osallistuneen Suomen akatemian Asumisen tulevaisuus -tutkimusohjelmasta rahoitetun tutkimuskonsortion (SA255424) jäsenet, jotka osallistuivat konferenssiin aktiivisesti esitelmien pitäjinä, sessioiden puheenjohtajina ja osana järjestely- ja tieteellistä komiteaa.

Kesämökkeilyn monet – ja tutut – kasvat

Vapaa-ajan asuminen on monissa maissa vielä suhteellisen uusi tutkimusaihe, minkä vuoksi tutkijat työskentelevät pitkälle hyvin kuvailevien teemojen parissa. Myös konferenssissa kuultiin useita esityksiä, jotka keskittyivät esimerkiksi vapaa-ajan asumisen alueelliseen jakautumiseen, alueelliseen merkitykseen ja muotoihin tai mökkitutkimuksen tilaan kohdemaassa tai -alueella. Jiří Vagner ja Dana Fialová Charlesin yliopistosta Prahasta esittelivät vapaa-ajan asumisen erityispiirteitä ja nykytilaa Tsekeissä. Suomalaisesta näkökulmasta tutulta kuulosti esimerkiksi maaseudun tyhjäksi jääneen rakennuskannan uusiokäyttö vapaa-ajan asumiseen sekä Euroopan Unioniin liittymisen myötä syntynyt pelko ulkomaalaisten (saksalaisten) ryntäyksestä maan kiinteistömarkkinoille. Hieman poikkeavan esimerkin vapaa-ajan asumisesta tarjosi Plymouthin yliopistossa väitöskirjaa tekevän Yi Hun Kiinaa käsittelevä esitys. Kiinan erityispiirteet vapaa-ajan ja monipaikkaisen asumisen suhteen ovat kakkosasuntotematikan kytkeytyminen paitsi varakkaamman väestön vapaa-ajan viettoon myös vahvasti muuttoliikkeeseen. Monille maalta kaupunkiin muuttaville asunnon hankkiminen kaupungista voi olla ainoa vaihtoehto saada asukasstatu kaupunkiin.

Yksittäistä kohdealuetta käsitteli muun muassa Zagrebin yliopiston Vuk Opačićin Kroatian rannikon saaria käsittelevä esitys. Opačićin esitys havainnollisti saavutettavuuden, kuten moottoritie-, silta- ja laivayhteyksien, keskeistä merkitystä vapaa-ajan asumisen levinneisyydelle. Kristina Svets Åbo Akademista kertoi vastaavasti aiemmin vähän tutkitusta Merenkurkun vapaa-ajan asumisesta, jolle maanköhoaminen tuo omat haasteensa. Tutkimus on osa hänen Merenkurkun maailmanperintöaluetta käsittelevää väitöskirjaansa. Caroline Blondy ja Didier Vye Rochellen yliopistosta tarkastelivat vapaa-ajan asumisen merkitystä Charente-Maritimen rannikkoalueella Länsi-Ranskassa. Heidän mukaansa suhtautuminen vapaa-ajan asumiseen Ranskassa on varsin ristiriitaista, minkä vuoksi ilmiön alueellista merkitystä ei ole riittävästi tunnustettu. Bolzanon yliopiston Serena Volon esitys käsitteli puolestaan

Pohjois-Italian Etelä-Tirolin itsehallintoalueen vapaa-ajan asumista. Alueella omistavat vapaa-ajan asuntoja niin saksan- kuin italiankieliset väestöryhmät, joiden vuorovaikutus ja paikkaan kiinnittyminen alueella on hyvin erilaista.

Paikallisen väestön ja vapaa-ajan asukkaiden vuorovaikutukseen sekä vapaa-ajan asumisen yhteisöllisiin vaikutuksiin paneuduttiin omassa sessiossaan. Session aloitti tanskalaisen Aalborgin yliopiston Helene Balslev Clausen, joka kertoi Meksikon Alamosta, josta amerikkalaiset ovat hankkineet paljon kiinteistöjä ja osallistuvat innokkaasti yhteisön kehittämiseen. Kehityskulku huolestuttaa meksikolaisia ja paikallinen yhteisö on jakautunut voimakkaasti kahtia niin sosiaalisesti kuin tilallisesti.

Imren Wallerin turkkilaista Didimin rannikko-kaupunkia käsitelleessä esityksessä vastaavanlaista vihamielisyyttä brittiläisten vapaa-ajan asukkaiden ja paikallisten välillä ei löytynyt. Brittiläisessä Central Lancashiren yliopistossa väitöskirjaansa aiheesta tekevä Waller esittikin että paikallisväestön asenteet riippuvat paljolti myös siitä, kuinka pitkä historia alueella on matkailuun ja kuinka hyvin muutoksiin on sopeuduttu. Myös Innsbruckin yliopiston väitöskirjatutkija Gerhard Rainerin Argentiinan Tafi del Valleä käsitellyt esitys syvenyi siihen, miten vapaa-ajan asuminen on viime vuosikymmeninä muuttanut maaseudun paikkoja ja yhteisöjä. Seija Tuulentie Metlasta vei teeman asenteen verran pidemmälle esityksessään Oloksen vapaa-ajan asukkaiden muodostamasta yhteisöstä. Yhteisöstähän puhutaan esimerkiksi matkailututkimuksessa lähinnä paikallisiin liittyen, mutta myös vapaa-ajan asukkailla on monia kanssakäymisen muotoja ja muita paikkaan kiinnittymisen tapoja, jonka perusteella heidän voi katsoa muodostavan yhteisön.

Kuuluuko mökkeilijä joukkoon?

Varsin moni esitys lähestyi vapaa-ajan asumista paikallistalouden sekä maankäytön suunnittelun näkökulmasta. Itä-Suomen yliopistossa tutkijatohtorina työskentelevä puolalainen Adam Czarnecki vertaili omassa esityksessään vapaa-ajan asukkaiden paikallisten palveluiden käyttöä Suomessa ja Puolassa.

Esityksen yllättävä johtopäätös oli, että suomalaiset vapaa-ajan asukkaat ovat huomattavasti puolalaisia integroituneempia paikkakuntaan ja käyttävät aktiivisesti paikallisia palveluita. Tulokset korostavat vapaa-ajan merkitystä maaseudun paikallistaloudelle.

Dieter Müller esitteli vastaavasti yhdessä Lars Larssonin kanssa tekemäänsä tutkimusta Länsi-Ruotsista. Johtopäätöksensä oli, että paikallistasolla on erotettavissa kolmenlaista strategista asennoitumista vapaa-ajan asumiseen; ilmiöön voidaan suhtautua torjuvasti, jolloin toiminta tähtää vapaa-ajan asumisen rajoittamiseen ja mökkiläisten elämän vaikeuttamiseen, tai selviytyen, jolloin ilmiön olemassaolo hyväksytään ja sen kanssa pyritään elämään. Kolmantena vaihtoehtona on integraatio, jolloin vapaa-ajan asukkaat pyritään saamaan kiinteäksi osaksi yhteisöä ja vapaa-ajan asumista pyritään edistämään. Siihen, miten yleisiä eri strategiat Ruotsissa ovat, esitys ei kuitenkaan ottanut kantaa. Tästä saatiin kuitenkin viitteitä Itä-Suomen yliopistossa tutkijatohtorina työskentelevän ruotsalaisen Ulrika Åkerlundin esityksestä. Hänen tutkimusryhmänsä toteuttaa parhaillaan kyselyä kaikkiin Suomen kuntiin. Åkerlundin kertomat alustavat tulokset antoivat viitteitä siitä, että suhtautuminen vapaa-ajan asumiseen on kuntasektorilla pääosin positiivista. Vapaa-ajan asukkaiden nähdään tuovan etenkin taloudellista hyötyä.

Metlan tutkija Asta Kietäväinen tarkasteli omassa esityksessään Rovaniemellä toteutettua aluelautakuntakokeilua, jolla päätöksentekoa pyritään viemään kaupungin syrjäisimmillekin alueille. Hän totesi, että vaikka vapaa-ajan asukkaat muodostavat joidenkin kylien enemmistön, heidän ääntään ja toiveitaan ei ole helppoa saada kokeilussa kuulumaan. Kunnallisen päätöksenteon vieminen aluetasolle ja asukkaiden osallistaminen alueensa palvelujen järjestämiseen ei tällaisenaan edistä vapaa-ajan asukkaiden osallistumista. Kokeilu noudattaa vanhoja päätöksenteon rakenteita, jotka eivät huomioi monipaikkaista asumista.

Ainoa Pohjoismaiden ulkopuolinen vapaa-ajan asumisen suunnitteluun ja maankäyttöön liittyvä esitys tuli Kataloniasta. Rovitan yliopiston Maria Trinitat Rovira Soton ja Salvador Anton Clavén esitys havainnollisti hyvin vapaa-ajan asumisen valtavaa merkitystä Espanjan aurinkorannikolla. Lä-

hes yksinomaan vapaa-ajan asuinkäytössä olevien alueiden yhdistäminen osaksi toimivaa yhdyskuntarakennetta on Espanjassa ajankohtainen kaupunkisuunnittelukysymys.

Ympäristöstä toiseen ja sukupolvelta toiselle

Konferenssissa käsiteltiin myös vapaa-ajan asumisen suhdetta ympäristö kysymyksiin. Puolalaisen Czesław Adamiakin (Nicolaus Copernicus yliopisto, Toruń) vapaa-ajan asuntojen ympäristövaikutuksia käsittelevän, Bory Tuchołskien järvalueen kehitykseen keskittyneen väitöskirjatutkimuksen yhtenä johtopäätöksensä on, että sijaintitekijät ovat ratkaisevassa roolissa suhteessa ympäristövaikutuksiin. Mökkien sijaintiin vaikuttavat paitsi kaupunkien läheisyys, omistajien motiivit ja vetovoimaiset luonnonalueet myös vapaa-ajan asumisen alueellisen hallinnan, lainsäädännön ja kaavoituskäytäntöjen paikalliset erityispiirteet, jotka voivat olla vaikeasti ennakoitavissa.

Mielenkiintoisen esitysparin muodostivat mökkitutkimuksessa suhteellisen usein käytettyä, mutta varsin ristiriitaisia tuloksia tuottanutta, kompensatioteoriaa käsitelleet Roger Marjavaaran ja Anna Strandellin tutkimukset. Ensin esiintynyt Marjavaara oli tutkimuksessaan vertaillut mökinomistajien vakituisen ja vapaa-ajan asunnon ympäristöjä ja havainnut, että suurin osa mökkeilee erityyppisellä alueella kuin missä heidän vakituisen asuntonsa sijaitsee. Lisäksi hän on verrannut vakituisen asunnon kanssa samankaltaisessa ympäristössä mökkeileviin niitä, jotka vaihtavat ympäristöä eli kompensoivat vakituisen asuinympäristönsä puutteita, hän on todennut, että ympäristöä vaihtavat mökkeilijät käyttävät vapaa-ajan asuntoa ahkerammin. Strandell oli vastaavasti tarkastellut tutkimuksessaan vakituisen asunnon ympäristön vaikutusta vapaa-ajan asuntojen käyttöön. Tiiviillä kaupunkimaisella asuinalueella ja kerrostaloasunnossa asuvat viettävät enemmän aikaa vapaa-ajan asunnoilla kuin väljällä alueella ja pientalossa asuvat.

Itä-Suomen yliopiston tutkija Mervi Hiltunen syventyi esityksessään siihen, miten mökkien eri käyttäjäryhmät suhtautuvat mökkeilyyn ympäristöhaittoihin. Mökinomistajat näkevät vapaa-ajan asu-

KUVA 1. Värmdön Skevikiin kokoontui vapaa-ajan asumisen tutkijoita ympäri maailmaa. Kuva Dana Fialová

misesta olevan vähiten haittaa ympäristölle, kun taas ei-mökkeilevät suhtautuvat ympäristöhaittoihin kriittisemmin. Näkökantojen väliin jäävät mökkien säännölliset käyttäjät (ei-omistajat), joista suurin osa edustaa nuorta urbaania, mökkien tulevaa perijäasukopolvea. Mökinomistajien vähäisempi ympäristökriittisyys selittyy syväälle juurtuneen elämäntavan ja läheiseksi koetun luontosuhteen merkityksillä.

Asumisen ympäristöistä ja mökkeilyelämäntavasta puhui myös Ingrid Persson Blekinge Institute of Technology:sta. Hänen mukaansa vapaa-ajan asumisen edistäminen on osa ruotsalaisen hyvinvointivaltion ja modernismin tarinaa. Kansankodissa on katsottu, että myös tavallisella työväestöllä on oltava mahdollisuus hankkia oma auto ja mökki. 1960-luvulla kesämökistä tuli moderni kulutuskuote, johon lähes kaikilla oli varaa edullisten lainojen myötä. 1980-luvulta lähtien mökkien hinnat ovat nousseet ja omistus keskittynyt enemmän keskiluokkaan.

Erilaisten asuinympäristöjen yhdistämisen ohella

mökkitutkijoita on tyypillisesti inspiroinut vapaa-ajan asukkaiden ja asuntojen elinkaaret. Erityisen paljon kansainvälisesti on tutkittu vapaa-ajan asuntoja pysyvän muuton kohteena eläkkeelle jäämisen jälkeen. Muuttoliikkeelle oli varattu Tukholmassa oma sessionsa, mutta aihetta sivuttiin myös lukuisissa muissa esityksissä. Vapaa-ajan asunnolle muuttamista käsittelevät muun muassa sveitsiläinen Igor Sarman Luganon yliopistosta ja Chris Paris Adelaiden yliopistosta Australiasta. Sarmanin kyselytutkimuksen mukaan noin viidennes Maggiore järven alueen vapaa-ajan asukkaista ilmaisi vahvaa halukkuutta muuttaa mökille ja halukkuuden taustalla näyttäisi olevan monimutkainen taustatekijöiden ja motiivien kokonaisuus. Asumisen tutkijana uransa tehnyt Paris vastaavasti kritisoi erityisesti amerikkalaisessa tutkimusperinteessä paljon esillä ollutta muuttohalukkuutta. Hänen mukaansa ainakin Australiassa suuret ikäluokat haluavat useimmiten ikääntyä kotonaan/paikoillaan (age in place). Vaikka vapaa-ajan asunnolla vietetty aika kasvaakin, koti

halutaan säilyttää. Parisin mukaan onkin vaarallista tehdä yleistyksiä yhden maan tuloksista.

Mökkeilyn tulevaisuuteen tulevien sukupolvien näkökulmasta tarttui Tukholman yliopiston Urban Nordinin ja Annika Strandin Persin esitys. Mökkitutkimuksessa on toistaiseksi tutkittu varsin vähän mökkeilyn kääntöpuolta, ristiriitoja mökinomistuksen taustalla. Sukupolvenvaihdosten myötä ristiriidat nousevat kuitenkin pinnalle. Nordin ja Strandin Pers viittasivat kaniongelmaan (rabbit problem), siihen miten mökin käyttäjät lisääntyvät eksponentiaalisesti sukupolvesta toiseen niin, että lopulta saman mökin käytöstä ja omistuksesta on kilpailemasa varsin suuri joukko sukulaisia. Käynnissä olevassa tutkimuksessaan he haluavatkin selvittää, millaisia strategioita mökkien omistukseen, jakamiseen ja siirtämiseen sukupolvelta toiselle sovelletaan.

Mökki pyörien päällä

Uutta näkökulmaa vapaa-ajan asumisen tutkimukseen toivat mökinvuokrausta ja karavaanareita käsitelleet esitykset. Suomessakin on yhä enemmän alettu puhua valtavan vapaa-ajan asuntokannan potentiaalista matkailumajoitukseen. Tanskalaisen Carl Henrik Marcussenin (Centre for Regional and Tourism Research) ja puolalaisen Marek Więcowskin (Polish Academy of Sciences) esitykset tarjosivat eurooppalaisia esimerkkejä siitä, miten omistusmökkien vuokraus voidaan järjestää ja miten moninaisia maaseudun liiketoimintamahdollisuuksia ilmiöön kytkeytyy. Więcowski jäseni ilmiötä termillä itsepalvelu majoitus (self-catering accommodation), joka on hänen mukaansa Euroopan laajuisesti hyvin merkittävä ilmiö.

Konferenssin päätti karavaanareita (mobile homes) käsitellyt sessio. Aalborgin yliopistoon väitöskirjaa aiheesta tekevän Marie Vestergaard Mikkel- senin esitys taustoitti asuntovaunumatkailuun vaikuttavia motiiveja perheiden ja erityisesti lasten näkökulmasta. Karavaanareiden leirintäalueet ovat turvallisia ja viihtyisiä koko perheen lomailupaikkoja, joissa lapsilla on mahdollisuus liikkua ja leikkiä itsenäisesti.

Michael Hall vastaavasti ihmetteli omissa esityksessään, miten vähän karavaanimatkailua on tutkittu akateemisesti sen valtavasta suosiosta huolimatta.

Hän haastoi mökkitutkijoita perehtymään tarkemmin asuntovaunumatkailuun osana liikkuvaa elämäntapaa ja vapaa-ajan viettoa sekä myös mökkeilyn ja karavaanimatkailun yhteyksiin ja eroihin.

Mökkeilystä on moneksi – kaikkialla

Kaikkiaan konferenssissa tuli monipuolinen kuva vapaa-ajan asumiseen liittyvistä yhteiskunnallisista kysymyksistä. Kysymykset näyttävät olevan samantapaisia eri puolilla Eurooppaa ja muuta maailmaa. Päällimmäisinä aiheina ovat mökkeilyn motiivit, suhtautuminen osa-aikaiseen asuinpaikkaan sekä sen sosiaaliseen ja luontoympäristöön, sukupolvien väliset erot ja suhteet, eläköitymiseen liittyvä muuttoliike sekä maaseudun kehitykseen liittyvät kysymykset.

Vapaa-ajan asumisen tutkimus on selvästi nousussa. Monesti on kuitenkin kysymys melko epäteoreettisista tapaustutkimuksista. Jäsentäviä ja laajemmin jaettuina käsitteitä tarvitaan. Tällaisina voisivat toimia elämäntavallinen muuttoliike, liikkuvuus, vakituisen ja osa-aikaisen asumisen suhteet, monipaikkainen asuminen, elämäntavalliset tarkastelut sekä virkistyksen maaseutu. Lisää vertailevaa tutkimusta sekä pitkäjänteistä tutkimusta kaivattiin.

Paljon on kuitenkin tapahtumassa. Tälläkin hetkellä MUA:n teemanumeron ohella on valmisteilla kansainvälisesti kaksi vapaa-ajan asumista käsittelevää teemanumeroa tieteellisiin aikakausjoihin (Tourism Review International ja Journal of Policy Research in Tourism, Leisure & Events) ja viime vuonna valmistui kaksi (Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism ja Annals of Leisure Research). Lisäksi Tukholman konferenssin pohjalta on valmisteilla kansainvälinen kokoomateos. Vapaa-ajan asumisen tutkimus kasvattaa siis jatkuvasti suosiotaan paitsi Pohjoismaissa myös globaalisti ja monipaikkaiseen asumiseen liittyvät kysymykset verkottavat tutkijoita yli maantieteellisten ja tieteenalojen rajojen.